DOI: 10.17117/na.2017.01.02.028

<http://ucom.ru/doc/na.2017.01.02.028.pdf>

Поступила (Received): 23.01.2017

Артикова Д.Э.
Ласковое обращение на английском и узбекском
языках стилистическими средствами
Эркалашнинг стилистик воситаларда
ифодаланиши (на узбекском языке)

Artiqova D.E.
A term of endearment in English and
Uzbek languages, stylistic means

В данной статье исследовано ласковое обращение на английском и узбекском языках стилистическими средствами

Ключевые слова: методы, техника

In this article the expression of caring words by stylistic devices in English and Uzbek languages is outlined.

Key words: method, techniques

Артикова Дилдора

Преподаватель

Ургенчский государственный университет

им. Аль-Хорезми

Узбекистан, г. Ургенч, ул. Х. Алимджана, 14

Artiqova Dildora

Teacher

Urgench state university named Al-Khorezmi

Uzbekistan, Urgench, H. Alimdjani st., 14

Стилистик троплар нафақат кўчма маънони ифодалайди, балки улар инсоннинг тафаккурини ўзида акс эттиради. Стилистик воситаларда турли халқларнинг дунёни билишида эркалашнинг ўзига хос жиҳатлари намоён бўлади. Тадқиқ этилаётган тилларда эркалашнинг турли стилистик воситалар ёрдамида ифодаланиши аниқланди. Улардан бири метафорадир. Метафора когнитив жараённинг натижасидир ҳамда атроф-муҳитни инсон томонидан англаш усули ҳисобланади, у инсон тафаккури ва онгида бўлаётган когнитив жараённинг тилдаги ифодаланиши ва акс эттириш усулидир.

Эркалашнинг тадқиқ этилаётган тилларда метафора стилистик воситаси орқали ифодаланишини қуйидаги мисолларда кузатамиз:

Othello (to Desdemona): Sweet soul, take heed,

Take heed of perjury; thou art on thy deathbed.

Тадқиқотимизнинг кўрсатишича, инглиз тилида эркалаш метонимия орқали ҳам ифода этилади. Масалан:

"Daddy, Daddy, my dear own Daddy!" screamed Lilly. "Speak to me...Daddy? Let me kiss you dear, dear head"

Тропнинг гипербола усули ҳам эркалаш маъносини ифодаловчи стилистик воситалардан биридир. Гиперболада нарса ва ҳодиса

жараёнларининг белги-хусусияти, ҳолати бўрттириб тасвирланади. Бу ҳодиса инглиз тилида сифатнинг орттирма даражаси орқали ҳам ифода этилади. Ўзбек тилида эса *осмондаги ойим, дунёдаги энг ягонамансан, маликам, жон-жаҳоним, бебаҳо гавҳарим, жоним гулшани* каби мисоллар шулар жумласидан. Фикримизни В. Шекспирнинг "Макбет" трагедиясидан парча келтириш билан тўлдирамиз:

Macbeth: My dearest love, Duncan comes her to-night .

Ўзбек тилида ҳам мисол келтирамиз:

– *Кел, жонимнинг гулшани! – енгилланиб, бошини қўтариб ўтирди Султонмурод .*

Эркалаш ўхшатиш стилистик воситаси ёрдамида ҳам ифода этилиши кузатилди. Маълумки, бу восита бир предметнинг белгисини, ҳаракат ва ҳолатини бошқа предметга ўхшатиши билан характерланади. Бунда эркалаш инглиз тилида *as* ва *like* боғловчилари, ўзбек тилида эса *от сўз туркумига -дек, -дай* суффиксларини сўзга қўшиш ёрдамида ифода этилади. Инглиз тилида *you're as sweet as sugar on a stick, sweet as hunny, sweet as an angel, as fair* каби мисоллар шулар жумласидандир. Масалан:

As fair art thou, my bonnie lass, so deep in love am I;

And I will love thee still, my dear, till s 'the seas gang dry.

Айланайин, оқчамдан, лаблари қаймоқчамдан.

Искасам-зомичадек (ҳандалак) ,чўмилса гул гунчадек .

Предметнинг сифатини тасвирли, образли ифодалаш хусусиятига эга эпитет (сифатлаш) ҳам эркалашни ифода этишда аҳамият касб этади. Унинг ёрдамида эркалашнинг сифат вазифасида келувчи қисми образли кўринишга эга бўлади. Масалан:

Romeo (to Juliet): O, speak again, bright angel! for thou art.

– Садам, онпоқ қизим, ўзинг яхшилаб ўйлаб кўр. Мисоллардаги *bright, honey, онпоқ* сўзлари гапда аниқловчи вазифасида келган бўлиб, образли ифодаланмоқда. Инглиз тилида *my sweet baby, my sweet one*, ўзбек тилида эса *ширин болам, новвот қизим* каби сўз бирикмаларини ҳам эпитетга мисол тариқасида келтириш мумкин.

Тадқиқотимиз қиёсланаётган тилларда эркалаш нутқ унсурининг тушиб қолиши хусусияти билан характерланувчи эллипсис стилистик воситаси орқали ҳам ифода этилишини кўрсатди. Масалан:

Desdemona: I cannot speak of this. Come now, your promise.

Othello: What promise, chuck?

Изланишларимизда эркалашнинг тадқиқ этилаётган тилларда нафақат эллипсис, метафора, метонимия, балки мантиқан бири иккинчисини инкор этадиган, бир-бирига қарама-қарши бўлган икки тушунчани ўзаро қўшишдан иборат бўлган услубий фигура – оксюморон стилистик воситаси орқали ҳам ифода этилиши кузатилди.

That I an accessory needs must be to that sweet thief which sourly robs from me.

Бу каби нутқий ҳодиса ўзбек тилида ҳам асосан сўзлашув жараёнида учрайди. Кузатувларимиз натижасида ёмон асалсан-да, ёмон шакарсан-да, ёмон

хам ширинсан каби кўринишда кичик ёшдаги ўғил ва қиз болаларга қарата эркалаш ифода этилиши маълум бўлди.

Такрорлаш стилистик воситаси ҳам шу ўринда ўзига хос хусусият касб этади. И.Р. Гальпериннинг фикрича, *такрор* сўзловчининг ҳис-ҳаяжонини кучайтиришда ҳам қўлланилади. Қуйида инглиз ва ўзбек тилларидаги мисоллар орқали фикримизни изоҳлаймиз:

"Come to the bed again." "All right. I'll come. "Oh, darling, darling, " I said.

Сенинг ўн етти ёшинг, камолингдан айланай,

Хоҳ шўху, хоҳ ювошинг, ёмонингдан айланай .

Darling, angel, sweet ва *айланай, жоним* сўзлари мисолларда айнан такрорланиб, контекстда эркалаш маъносини ифодаламакда.

Эркалашни ифода этишда қўлланилувчи яна бир стилистик восита ажратилган конструкциядир. Бу стилистик восита эркалаш маъносини ифода этувчи сўзлар, сўз бирикмалар ҳамда фразеологик бирликларни ажратиб, бўрттириб кўрсатиши билан характерланади. Бунда диққат мазкур ажратилган бўлакка қаратилиб ифода этилади. Масалан:

My dear, will you ever forgive me?

– *Жамилахон, оппогим, мен келдим.*

– *Дилшодбек, айланай болам, битта мардикор олиб кела колмайсизми? – деди онаси.*

My dear, оппогим, айланай болам эркалаш маъносини ифода этувчи мазкур бирликлар гапда ажратилган бўлак бўлиб келмоқда.

Баъзи ҳолларда стилистик жиҳатдан эркалаш маъносининг ифода этилишида гап тузиш жараёнидаги сўзлар кетма-кетлигининг бузилиши ҳам учраши мумкин. Бу ҳодиса эса инверсия воситаси ёрдамида амалга оширилади. Бунда гапнинг мазмуни ўзгармайди. А.В. Велистова бу борада шундай дейди: "Инглиз тилида аниқловчиси сифат сўз туркуми билан ифодаланган сўзлар баъзи ҳолларда ўзига боғланган отдан аввал келади. Аксинча, орқада келиш ҳоллари кам учраса ҳам, бу каби кўриниш архаизм ҳисобланади, масалан *lady fair* каби. *Dear my, beloved my, my sweet, my hearty* сўз бирикмаларида аниқловчи отдан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин. Масалан:

Juliet (to mother): ...O, sweet my mother, cast me not away!

Delay this marriage for a month, a week.

Jervie dear, but it is a happy kind of missing: we'll be together soon

Мазкур мисолларда грамматик жиҳатдан *my* олмоши *sweet* сўзидан, *dear* сўзи эса *Jervie* сўзидан олдин келиши керак, лекин келтирилган мисолда уларнинг жойлари ўзгарса ҳам, гапда эркалаш маъноси сақланган.

Ўзбек тилида ҳам *қаро кўзим* – *кўзи қаро, қошлари камоним* – *камон қошлигим, шакарим менинг* – *менинг шакарим* каби тартибий кетма-кетлиги ўзгарган сўз бирикмалар мавжуддир. Масалан:

Кўшалок наврўзим – *қизларжоним-ей,*

Сизга она бўлгач, боққа айландим!

Бургутларим маним – *ўғлонларим-ей,*

Она бўлгач сизга, тоққа айландим!

Эркалаш маъносининг ҳис-ҳаяжонга бой бўлишида муҳим аҳамият касб этувчи яна бир стилистик восита климаксдир. И. Гальпериннинг фикрига кўра, нутқда ҳис-ҳаяжоннинг секин-асталик билан кучайишини кўрсатиш климакс дейилади. Бу восита орқали инглиз ва ўзбек тилларида эркалашга доир мисолларни кузатамиз:

Why, lamb! why, lady! Fie, you slug-a-bed!

Why, love, I say! Madam! Sweet-heart! Why, bride!

My Madeline! Sweet dreamer! Lovely bride!

Say, may I be for aye thy vassal blest?

Ашурмирзонинг уйга кириб келиши бу оилада чинакам байрамга айланади. Тўтиқиз: "Айланай дадажон, дада, ўзимнинг дадам! Дадажоним!" деб бир ёқдан осилса, "Сизни кўрар кун бор экан-а! Худога шукур" деб Жамила питирлаб югурди.

Инглиз тилидаги мисолда кучайтириш ҳар хил кўринишдаги эркалаш маъносини ифодаловчи сўзлар орқали амалга оширилса, ўзбек тилида эса бир сўзга бир неча хил грамматик воситалар қўшилмоқда. Мисоллардан эркалаш ҳиссининг секин-асталик билан авжига кўтарилишини ва ҳис-ҳаяжон ортиб бораётганини кузатиш мумкин.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш жоизки, инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш метафора, метонимия, эпитет, оксиморон, ўхшатиш, гипербола, парафраза, эллипсис, климакс, такрор, инверсия, ажратилган конструкция каби стилистик воситалар орқали нутқда намоён бўлади. Таъкидланганидек, мазкур тилларда эркалаш литота стилистик воситаси орқали ифода этилмайди.

Эркалашнинг стилистик воситаларда ифодаланиши бир-бирига қардош бўлмаган тиллардаги сўзлашув ҳамда адабий тилларда эркалашнинг таъсирчан, образли тусга эга бўлиши, фикрлар бўёқдор сўз ва ибораларга бой, ҳис-ҳаяжонга тўла чиқишини таъминлашда катта аҳамият касб этиши билан характерланади.

Список используемых источников:

1. Абдуазизов А. Тилшунослик назариясига кириш. 2-нашри. Тошкент: Шарқ, 2010.
2. Ирискулов М.Т. Тилшуносликка кириш (иккинчи нашри). Филология: Бакалавриат таълими йўналиши талабалари учун дарслик. Тошкент: ЎзДЖТУ, 2008.
3. Galperin I.R. *Stylistics (Second Edition)*. Moscow: Higher school, 1977.
4. Shakespeare. W. *Romeo and Juliet*. Moscow: Higher School Publishing House, 1972.